

Tillväxt är ingen garant för lycka

Människor är mindre lyckliga i dag trots att konsumtionen tredubblats på 50 år. Vi kan alltså inte luta oss tillbaka och säga att tillväxt är samma sak som framsteg. Viktigast är hur vi ska använda de välståndsskapande krafterna till att verkligen göra det bättre i framtiden, skriver Christer Sanne docent vid KTH.

Göteborg 2050 är ett projekt för att skapa inspirerande "ledbilder" för ett bra framtida liv i en uthållig stad. Men framtidsvisioner har det inte lätt. De teknologiska har många fått övernog av och den om välfärdsbygget är lite åtgången - kanske mest av grumliga ideologiska skäl men ändå. "Efter-oss-syndafloden" -bilder av miljökris och tömda naturresurser är inte heller roliga att möta.

Ändå lever två visioner. En handlar om att vi ska få, ja nästan har rätt till, en ekonomisk tillväxt varje år. Med drygt två procent per år så skulle vi vara tre gånger rikare år 2050. Blir det mindre heter det att Sverige "halkar efter i välståndsligan" och uppfattas som en allvarlig kris. Den andra visionen, designad av statliga verk och sanktionerad av den svenska riksdagen, handlar om den ljusa ekologiska framtiden där miljöproblemen är lösta inom bara en generation. Energin är ren, bilarna tysta och vattnet i viken badbart.

Tyvärr är dessa två visioner knappast förenliga. Tillväxt idag betyder mer resursförbrukning och mer nedsmutsning. Visst utvecklas miljövänlig teknik. Men vi tar ständigt ut vinsterna i form av ökad volym: mer bilar, större bilar. Alla tunga utredningar visar att vi avlägsnar oss från den ljusa ekologiska visionen. Om något väntar - enligt FN, EU, OECD etc - syndafloden.

Välstånd räcker inte

I det läget måste man fråga sig om ekonomisk tillväxt leder dit vi vill. Eller ville. Ordet har varit nästan synonymt med framsteg och välstånd. Men redan på 1960-talet fann vi att välstånd inte räcker. Det måste omsättas i välfärd - bostäder och sjukvård och skolor för alla. För att få ett kvitto på att samhället verkligen gjorde framsteg började man göra välfärdsmätningar av hur människor hade det: om de var friska, bodde bra, hade bra arbetsförhållanden och så vidare.

Detta beskrevs alltså med objektiva mått. Att mäta hur människor subjektivt upplevde sin tillvaro ansågs fel. En ledande forskare menade att det vore att jämföra "den fattiges fördragsamhet" med "den rikes missnöje". Bara faktiska förhållanden skulle styra, inte anspråk.

Men det finns tusentals studier av upplevd "livskvalitet" (samlade i en stor Database of Happiness). De visar övertygande att välståndet, dvs konsumtionsnivån, spelar en liten roll för människors tillfredsställelse med livet. Man blir inte (nämnvärt) lyckligare av att vara eller bli rikare. Eller av att leva i ett rikare land. Det enda som kan slå fast är att är det tillfredsställande att vara eller bli rikare än sin jämförelsegrupp.

Sådana studier finns också för Sverige men resultaten har fått mycket liten spridning - kanske för att de är så besvärande. Alla som jag funnit visar nämligen att människor tycker att det blivit sämre de senaste decennierna. Konsumtionen har tredubblats (i fast penningvärde) på 50 år. Ändå är folk mindre tillfredsställda än förr. I brant

sammanfattning gäller för Sverige att

* välståndet (som tillväxt i ekonomin) fortsatt att öka

* välfärden (objektiva mått) fortsatte att öka in på 80-talet; därefter är resultaten blandade: somt är bättre, somt är sämre än tidigare.

* livstillfredsställelsen och livskvaliteten tycks ha sjunkit.

Nu är livskvalitet och lycka säkert inte oberoende av vare sig levnadsstandard eller välfärdsarrangemang. Dessutom är resurserna ojämnt fördelade; klyftorna mellan hushållen har ökat och det bidrar säkert till missnöjet. Och vi ska akta oss för allt tal om "lyckliga naturfolk" eller om försakelsens glädje.

Fattiga människor i u-länder suktar efter både bilar och tv (och sjukvård och skolor).

För 80 procent av jordens befolkning är ekonomisk tillväxt fortfarande angeläget.

Men i Sverige i dag? En gång rådde verkligen knappheten men i dag är det stora problemet inte brist på resurser utan hur de används och fördelas. Och om folk är mindre lyckliga när konsumtionen trefaldigats - talar det verkligen för en vision med tre gånger till om femtio år? Ökad konsumtion tycks bara göda anspråken - som att jaga sin egen svans.

Vad är alternativet?

Är alternativet då att "stoppa tillväxten"? Knappast. Tillväxten är ändå framsteg i så måtto att produktionen rationaliseras och effektiviseras. Vi kramar mer ur varje arbetstimme genom att jobba lite smartare eller med nya material och metoder. Om det också innebär ökad resursförbrukning eller högre tempo och stress och utslitning är det naturligtvis inget framsteg. Inte heller när tillväxten kräver längre arbetstid.

Men den politiska retoriken gör ofta på en tankeförkortning: "Tillväxt är bra - vi ska göra det som kan gynna tillväxten". Trots att även erkända ekonomer vet att

* ostyrd tillväxt löser inte bristerna i vård-skola-omsorg - det kräver en större andel av resurserna, inte mer resurser.

* ostyrd tillväxt löser inte heller de sämst ställdas problem - det kräver omfördelning.

* ostyrd tillväxt går inte att förena med gröna skogar, med en ekologisk hållbarhet.

Alltså: vi kan få ut mer av vårt arbetande tack vare uppfinningsrikedom, kunskap och ett välfungerande samhälle. Det måste användas rätt, med nya visioner. Visioner som tar in både de ekologiska gränserna och insikten att ökad konsumtion inte tycks ge bättre livskvalitet.

Byt till ren energi

Konkret skulle det bland annat kunna betyda att utnyttja det tillväxtutrymme som ökad produktivitet skapar (men motverka den skadliga produktivitetsökningen!) till att införa sådana miljövänliga tekniska lösningar som i dag förkastas eller fördröjs därför att de kostar mer än dagens - kanske bara marginellt mer men ändå avgörande. Byt till ren, flödande energi (och energisparande). Sätt in vätgasdrift i bilarna (om nu det är en bra lösning). Rena vatten och luft, byt ut kemikalier etc. Även om det kostar mer - vi har ju ett återkommande "tillväxtutrymme" att använda.

Vi skulle fortfarande registrera en ekonomisk tillväxt eftersom summan av inköpen ökar om varorna och tjänsterna blir dyrare (och lönerna ökar). Men vi får finna oss i att bo på samma yta som nu, resa lika mycket - kort sagt leva med likartade handlingsmöjligheter materiellt sett. Det finns ändå utrymme för mycket nytt men inte för mer.

Naturligtvis innebär alla teknikskiften problem - återvände-gränder, låsningar i investeringar och kunskaper - men det får inte leda till kortsynta undanflykter. En politik för hållbar teknik kräver mycket mod och vilja till omtänkande.

Forskningsresultat har status. Nu visar de att vi inte längre kan gömma oss bakom en naiv tillväxt = framstegstro. De flesta vet redan, innerst inne, att det viktigaste i dag

för människor är mer fri tid, en livsstil som befrämjar hälsan, goda sociala relationer och en sund värld för kommande generationer. Den kunskapen måste få gehör. För till slut är den avgörande frågan inte om det var bättre förr eller ej. Viktigast är hur vi ska använda de välståndsskapande krafterna till att verkligen göra det bättre i framtiden.

Christer Sanne

docent, samhällsforskare KTH

Hemsidan för Projekt GÖTEBORG 2050
www.goteborg2050.nu